

en-Nablusî'nin Divânında Muhteva*

İsmail EKİNCİ**

Özet

Konu, tema, muhteva, içerik ve öz aynı anlamlarda kullanılan kavramlardır. Şiirde konu, şiirin kaftiye, ahenk gibi biçimsel özelliklerinin dışında kalan ve eserin içini dolduran kısım olarak tanımlanır. Şiirin ilk kelimesinden son kelimesine kadar hangi duygu ve düşünce üzerine yoğunlaşıldığı, şiirde hangi meselenin ele alındığı ve okuyucuya ne söylendiğidir. Bir şairin şiirinde muhteva çeşitliliği, şairin şairlik kudretini göstermektedir.

Arap şiirinin gelişmesine katkıda bulunmuş Arap şairlerden birisi de Abdulganî b. İsmail en-Nablusî'dir. en- Nablusî 1641-1731 yılları arasında Dimaşk'ta yaşamış dönemin önde gelen alimlerindedir. Tefsir, hadis, fıkıh, kelâm, tecvit, tasavvuf, şiir, edebiyat, felsefe, mantık, rüya tabiri, seyahatname, tarih, cifr gibi birçok alanda yazdığı 294 eseriyle ün salmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagati, Muhteva, Şiir, Tasavvuf, Edebiyat.

The Content of Nablusî's Dewan

Abstract

Subject, theme, content, ingredient and essence are used in the same meanings. The subject in poetry is defined as the part of the poem which is outside the formal features of the poem such as rhyme and harmony and filling the work. What emotions and thoughts are focused on from the first word to the last word of the poem, what issues are discussed in the poem and what is told to the reader. The diversity of content in a poet's poetry shows the poet's might.

One of the Arab poets who have contributed to the development of Arab poetry is Abdulganî b. İsmail en-Nablusî. en-Nablusî who lived in 1641-1731 in Damascus was among the leading intellectual the was famous for his 294 works in various fields such as tafsir, hadith, fiqh, kalam, tajvid, mysticism/sufism, poetry, literature, dream interpretation, travel writing, history, cifr.

Key Words: Arabic Language and Rhetoric, Content, Poetry, Sufism, Literature.

* Bu makale 15.02.2019 tarihinde sunulan "Abdulganî b. İsmail en-Nablusî ve Divânü'l-Hakâik ve Mecmû'u'r-Rekâik İsimli Eseri" başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır. This article is extracted from doctorate dissertation entitled "Abdulganî b. İsmail en-Nablusî And His Work Divanu'l-Hakaik ve Mecmu'u'r-Rekaik", (PhD Dissertation, Necmettin Erbakan University, Konya/Turkey, 2019). Bkz. İsmail Ekinci, Abdulganî b. İsmail en-Nablusî ve Divânü'l-Hakâik ve Mecmû'u'r-Rekâik İsimli Eseri, Basılmamış Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2019.

** Dr., Araştırma Görevlisi, Bitlis Eren Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı.

Giriş

İnsanoğlunun derin duygularını en iyi şekilde karşı tarafa aktarıp muhatabı etkileme araçlarından olan şiir, insanın kendini etkili bir biçimde ifade etme yöntemlerinden biridir. Şiir hemen hemen her toplumda ve her çağda önemli bir edebi unsur olarak görülmüş ve edebiyattaki yerini devamlı korumuştur. Ayrıca şair şiirlerinde sadece kendi duygularını değil yaşadığı çağın ve toplumun duygu ve düşüncelerini de resmetmiş, topluma ayna tutmuştur.

Arap şiiri, dönemsel olarak gücü ve etkisi farklılık göstermekle birlikte, XVII. ve XVIII. yüzyıl Osmanlı Dönemi Arap Edebiyatında da edebi ve sanatsal bakımdan değerini korumuştur. 1640-1731 yılları arasında Dımaşk'ta yaşamış olan Abdulganî b. İsmail en-Nablusî, pek çok ilim dalında çalışmaları bulunan, dönemin önemli âlimlerinden birisidir. İslami ilimlerde üç yüze yakın eser telif etmiş olan en-Nablusî, eserlerinin birçoğunda şiirlere yer vermiştir. Eserlerinde dağınık bir biçimde yer alan şiirlerinden başka diğer şiirlerinden müteşekkil, *Divânu'd-Devâvin* isimli müstakil bir divanı da vardır. Orijinali üç bölüm halinde kaleme alınan bu eserin tasavvufî şiirleri içeren üçüncü bölümü, *Divânu'l-Hakâik ve Mecmu' u'r-Rekâik* ismiyle Muhammed Abdulhâlîk ez-Zenatî tarafından tahkik edilip yayımlanmıştır. ez-Zenatî'nin söz konusu tahkiki esas alınarak yapılan bu çalışmamızda Nablusî'nin hayatı hakkında kısaca bilgi verilmiş, divanındaki şiirlerde kullandığı muhtevalar başlıklar halinde tespit edilmiş ve bu muhtevalardan bir kısmı örnek şiirlerle verilmiştir.

1. en-Nablusî'nin Hayatı ve Edebi Şahsiyeti

Tefsir, hadis, fıkıh, kelâm, tecvit, tasavvuf, şiir, edebiyat, felsefe, mantık, rüya tabiri, seyahatname, tarih, cifr gibi birçok alanda yazdığı iki yüz doksan dört eseriyle döneminin en önemli ilmi şahsiyetlerinden olan en-Nablusî'nin tam adı şu şekilde zikredilmektedir:

“eş-Şeyh Abdulganî b. İsmail b. Abdulganî b. İsmail b. Ahmed b. İbrahim en-Nablusî.”¹

Abdulganî b. İsmail en-Nablusî, 5 Zilhicce 1050/17 Mart 1641 Pazar günü Şam'da dünyaya gelmiştir.² Yaşadığı dönemde ve vefat ettikten sonraki dönemlerde

¹ Muhammed Halil el-Murâdî, *Silku'd-Durer fi A'yani'l-Karni's-Sâniye 'Aşer*, Dâru Şâdir, Beyrut, 2001, c. III, s. 36; İsmail Paşa Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifin ve Âsaru'l-Musannifin*, Dâru İhyai't-Turasi'l-'Arabi, Beyrut 1901, c. I, s. 590; Ömer Rıza Kehhâle *Mu'cemu'l-Muellifin*, Dâru İhyai't-Turasi'l-'Arabi, Beyrut, 1957, c. II, s. 176.

Şeyhülislam lakabıyla anılan Abdulganî b. İsmail, en-Nablusî, ed-Dimaşki, el-Hanefî, en-Nakşibendî, el-Kâdirî gibi nisbelerle anılmıştır. Ayrıca hocaların hocası, mütehasısların mütehasısı, ariflerin velisi, ariflerin ve bilginlerin pınarı, tek imam, allâmelerin âlimi, büyük deniz, öncü imamların önderi gibi güzel niteliklerle de övüldüğü belirtilmektedir.³ Onun hakkında geniş bilgilerin yer aldığı eserlerden birisi olan *Silku'd-Durer* isimli eserinde el-Murâdî (ö. 1206/1791), en-Nablusî ile ilgili olarak "*Hayatlarını anlattığım kişiler içinde marifet ve velilikte en ulu kişidir*"⁴ diye bahsetmektedir. Şairin en-Nablusî künyesiyle anılmasının sebebi ise, köklü bir ulema ailesine mensup olan en-Nablusî'nin dedelerinden İbrahim b. İsmail'in Kudüs'ten Nablus'a göç ederek bir süre burada kaldıktan sonra Şam'a gelmesindedir.⁵ Bu sebeple aile en-Nablusî nisbesiyle anılmıştır.

İsmail b. Abdulganî ve Zeyneb ed-Duveykî'nin üç erkek ve bir kız çocuklarından en küçüğü olan en-Nablusî, babasının sık sık seyahatlerle evden uzakta bulunması ve en-Nablusî on iki yaşındayken vefat etmesi sebebiyle, dedesi İsmail'in kendilerine miras bıraktığı evde annesinin himayesinde büyümüştür.⁶

en-Nablusî'nin dedesi hakkında detaylı bir bilgi bulunmamaktadır fakat dedesinin babası olan yani en-Nablusî'nin büyük büyük dedesi İsmail (m. 1530-1585), Şafii mezhebine mensup, tanınmış bir âlim, müderris, zengin bir otorite ve politik nüfuz sahibi bir şahsiyet olarak bilinmektedir. Şeyhülislam İsmail, çağının önemli müderrislerinden biri olup, mantık, dilbilim, hadis, tefsir, dini ilimler ve İslam hukuku alanlarında otorite sayılırdı. Ümeyye Camii gibi dönemin önemli medreselerinde ve Dervişîye Camiinde, Şafii ve Hanefî fıkhında otorite olarak dersler vermiştir. Belîğ kişiliği, kavrama kabiliyeti ve üstün anlayış gücü ile Şam'da büyük bir saygı kazanmıştır. Sahip olduğu tarım arazilerini kiralayarak ve bu arazilerde yetiştirdiği ürünleri satarak ciddi bir mal varlığına sahip olmuştur. Maddi zenginliği

² el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, c. III, s. 37; Şemseddin Sâmî, *Kâmusu'l-A'lâm*, Mihran Matbaası, İstanbul, 1889, c. IV, s. 3080-3081; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifin*, c. I, s. 590; Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifin*, c. II, s. 176; Bekri Alaaddin, *Bir Çağın Öncüsü Abdulganî Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, Çev. Veyssel UYSAL, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995, s. 85; Ahmet Özel, "Nablusî, Abdulganî b. İsmail" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2006, c. XXXII, s. 268.

³ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, c. III, s. 36; Bağdadî, *Esmâi'l-Muellifin*, c. I, s. 590; Yusuf b. İsmail b. Yusuf en-Nebhânî, *Câmi'u Kerâmâtî'l-Evliyâ*, Merkezi Ehli Sünneti Berekâti Ridâ, Hindistan, 2001, c. II, s. 194-195; Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifin*, c. II, s. 176.

⁴ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, c. III, s. 37.

⁵ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, c. III, s. 37; Özel, "Nablusî, Abdulganî b. İsmail", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. XXXII, s. 268.

⁶ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, c. III, s. 36-39; Sâmî, *Kâmusu'l-A'lâm*, c. IV, s. 3080; Samer Akkach, *Abd al-Ghani al-Nablusî Islam and the Enlightenment*, Oneworld Publications, England, 2007, s. 25.

ona büyük bir kütüphane kuracak kadar çok kitaba sahip olmasını sağlamıştır. en-Nablusî'nin yaşamını sürdürdüğü *Sûku'l-'Anbarânî'*ye bakan, Ümeyye Camiinin güney kapısının çaprazında kalan iki katlı evi, dedesi İsmail'den kalmıştır. en-Nablusî'nin büyük dedesi İsmail, ölümüne kadar çevresinde Şafii âlimi ve müftüsü olarak tanınmıştır.⁷ Dedesinin saygınlığı, en-Nablusî'nin de saygınlık görmesine büyük katkı sağlamıştır.

en-Nablusî'nin babası İsmail b. Abdulganî (1017-1062/1609-1652), kısa süren hayatına rağmen, döneminin önde gelen hukuk ve din bilimleri âlimlerindedir. İlmi alanda entelektüel birikimi, edebiyat alanındaki kabiliyetleri ve şiir alanındaki hassasiyeti onun aile statüsünü de yükseltmiştir. İsmail b. Abdulganî ataları gibi Şafii mezhebindedir. Fakat İbn Hacer el-Heysemî'nin (ö. 807/1405) *Tuhfetu'l-Muhtâc* isimli Şafii fıkhu ile ilgili eserine şerh yazdıktan sonra Hanefi mezhebine geçmiştir. Dini ve fıkhi eğitiminin ilk safhası Şam'da geçmiştir. Hicri 1039'dan itibaren aldığı bu eğitimle Emevi Camiinde dersler vermeye başlamıştır. İstanbul'a yaptığı bir seyahatte Şeyhülislam Yahya b. Zekeriya'nın hizmetine girmiştir. Bu ona Türklerin usullerine göre eğitim alma imkânını vermiştir. Daha sonra İstanbul'a sık sık seyahatler yapmıştır. Önce Şam'da "el-Kameriyye Medresesi"nde ve "Selimiye Medresesi"nde müderrislik yapmıştır. Daha sonra Sayda kadılık makamına yükselmiştir. 1060 yılında "Medarisu's-Sahn" mertebesine yükseltilmiştir. Bu arada Mekke'ye yaptığı bir hac sonrasında bazı hadis ulemasının bilgilerinden faydalanmak üzere Kahire'ye gitmiştir. Ömrünün geri kalan kısmını incelemelere, öğretime ve yazıya hasretmiş fakat kitaplarının çoğu karalama halinde kalmıştır. Pek çok eseri arasında Hanefi fıkhdan Molla Hüsrev'in (ö. 885/1480) *Dureru'l-Hukkâm* adlı eserine yaptığı şerhi *el-İhkâm fi'ş-Şerh* anılmalıdır.⁸ en-Nablusî, babasının sık sık seyahatler yapıyor olması ve daha çocuk yaşta babasını kaybetmiş olması nedeniyle babasının bu birikimlerinden faydalanamamıştır.

en-Nablusî'nin annesi ise Zeyneb binti Muhammed b. İbrahim b. Abdullah b. Yahya ed-Duveykî'dir. en-Nablusî'nin doğduğu yıl Şam'a seyahat eden ve en-Nablusî'nin doğumundan bir gün önce vefat eden ve sûfi bir alim olan Şeyh Mahmud (ö. 1641), Zeyneb ed-Duveykî hamile iken, ona bir oğlunun olacağını ve

⁷ Bkz. en-Nebhâni, *Câmi'u Kerâmâtî'l-Evliyâ*, c. II, s. 195; Akkach, *Abd al-Ghani al-Nabulusi*, s. 20-22.

⁸ Bkz. Muhammed Emin b. Fadlillah el-Hamevî ed-Dimaşkî el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser fi 'Ayâni'l-Karni'l-Hâdiye 'Aşar*, Tahk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmail, Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, Beyrut, 2006, c. I, s. 49-50; Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 90; Akkach, *Abd al-Ghani al-Nabulusi*, s. 23-24.

ismini de el-Feyz mahlasıyla birlikte Abdulganî koymasını söylemiştir. Bu olaydan sonra Zeyneb ed-Duveykî daha doğum yapmamış olmasına rağmen, Abdulganî'nin annesi olarak anılmaya başlanmıştır. Şeyh Mahmud, Abulgani'nin annesine hamileliği sürecinde her gittiğinde biraz yiyecek ve içecek vermiş ve ona her seferinde bir gümüş para vererek, verdiği bu paraları Abdulganî'ye vermesini tembihlemiştir.⁹ en-Nablusî'nin doğumu ve sonraki hayatı hakkında detaylı bilgiler veren Kemaleddin el-Ğazzî, en-Nablusî'nin annesi için “*Oğluna karşı kalbinde büyük bir şefkat ve sevgi vardı ve çok merhametli davranırdı*” diye yazmaktadır. Şam'da bir veba salgınında ölen annesinin ölüm tarihi Şevval 1050/Haziran 1693 olarak belirtilmektedir.¹⁰ On iki yaşında babasını, elli iki yaşındayken de annesini kaybeden en-Nablusî'in yetişmesinde ve eğitim hayatında, annesi Zeynep ed-Duveykî'nin katkısı ve desteği büyüktür.

İstanbul'da olduğu için oğlunun doğumunda bulunamamış olan babası İsmail, en-Nablusî'nin ilk hocası olmuştur. Babasından başka Necmeddin el-Ğazzî (ö. 1061/1651), Nakibuleşraf Seyyid Muhammed b. Kemaleddin el-Hüseynî el-Hasenî b. Hamza, Ali ed-Dâğıştânî, Ahmed b. Muhammed el-Kalâî, İbrahim b. Mansûr el-Fettâl (ö. 1098/1687), Abdülbâki b. Abdülbâki el-Hanbelî (ö. 1071/1661), Kemâleddin Muhammed b. Yahya el-Farâdî, Muhammed b. Ahmed el-Ustuvânî (ö. 1072/1662), Nureddin b. Ali b. Ali eş-Şebrâmellisi (ö. 1087/1677), Abdulkadir b. Mustafa es-Sâfûrî (ö. 1081/1670), Şeyh Muhammed el-Aysâvî, Hüseyin b. İskender er-Rûmî, Kemaleddin Ârâdî, Mahmud el-Kürdî, Muhammed el-Mehâsinî¹¹ gibi dönemin önemli âlimlerinden ders almıştır.

Ömrünü son nefesine kadar aktif bir şekilde ilimle geçiren en-Nablusî, ilmîni öğrencilerine aktararak birçok ilim adamı yetiştirmiştir. Öğrencileri arasında Muhammed el-Maraşî (ö. 1150/1737), Ahmed ez-Züheyrî (ö. 1153/1740), Musa b. Ali el-Mevlevî (ö. 1157/1744), Mustafa b. Kemalüddin b. Ali es-Sıddîkî (ö. 1162/1748), Halîl b. Es'ad el-Bekrî, Abdülvehhâb b. Mustafa b. İbrâhim ed-Dekdekci (ö. 1189/1775), Muhammed b. Abdurrahman el-Ba'î, İbn Abdürrezzâk ed-Dimaşkî (ö. 1138/1725), Muhammed b. Ali el-Kubeyşî (ö. 1169/1756), Ahmed b. Muhammed b.

⁹ Kemaleddin el-Ğazzî, *el-Virdü'l-Unsiyye ve'l-Vâridü'l-Ğudsîyye fî Tercemeti'l-'Arifî 'Abdu'l-Ğanî en-Nablusî*, Tahk. Samir Akkaş, Dâru Brill, Londra, 2012, s. 61-63; Akkach, *Abd al-Chani al-Nabulusi*, s. 9-10.

¹⁰ el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, c. III, s. 37; el-Ğazzî, *el-Virdü'l-Unsiyye*, s. 61-63; Alaaddin, *Nablusî Hayatı ve Fikirleri*, s. 90.

¹¹ Bkz. el-Murâdî, *Silku'd-Durer*, c. III, s. 37; Özel, “Nablusî, Abdulganî b. İsmail”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. XXXII, s. 268.

Tâhâ el-Makdisî (ö. 1180/1767), İbn Kennân, Ahmed b. Ali el-Menîni (ö. 1172/1758), Muhammed b. Murad el-Murâdi, Muhammed b. Abdurrahman el-Gazzî, Hâmid el-İmâdi, Muhammed Emîn el-Muhibbî, Hüseyin b. Tu'me el-Beytümânî (ö. 1175/1761) ve Halvetiyye tarikatının Bekriyye kolunun kurucusu Kutbeddin Mustafa el-Bekrî¹² sayılabilir.

Şeyh Abdulganî, 1143 yılı Şaban ayı ortasında hastalanmış ve bundan bir hafta sonra 24 Şaban 1143/4 Mart 1731 Pazar günü vefat etmiş, ertesi gün dedelerinden Şeyh Ebû Ömer İbn-i Kudâme (ö. 620/1223) hazretlerinin Sâlihiyye'de yaptırdığı Medrese-i Ömeriyye yanındaki kütüphanede bir kabir kazılıp oraya defnedilmiştir. O gün bütün Şam şehri yasa bürünmüştür. Evi kalabalıktan dolup taşmış, cenazesine gelen Şamlılar Sâlihiyye sokaklarını doldurmuşlardır.¹³

2. Divanı

Çalışmada ele alınan *Divânu'l-Hakâik ve Mecmû'u'r-Rekâik* isimli divanı, en-Nablusî'nin sadece Bulak'da nüshası olan ve *Dîvânu'd-Devâvin* olarak bilinen eserinin daha çok tasavvufi şiirleri kapsayan birinci bölümündeki şiirlerden oluşmuştur. *Dîvânu'd-Devâvin*'in diğer bölümlerinde ise methiyeler, aşk şiirleri ve mektuplar yer almaktadır.¹⁴

en-Nablusî'nin *Divânu'l-Hakâik ve Mecmû'u'r-Rekâik* isimli divanı, 2001 yılında Muhammed Abdulhâlık ez-Zenatî tarafından tahkik edilip yayımlanmıştır. Bu eserde 10.692 beyitten oluşan 720 kaside, 226 beyitten oluşan 111 mevâliyyâ, 1.202 beyitten oluşan 73 muvaşşah ve 1.504 beyitten oluşan 68 tahmis olmak üzere, toplamda 13.624 beyitten oluşan 972 şiir bulunmaktadır. Şiirler revî sistemine göre sıralanmıştır. En çok kullanılan revî harfi, 131 şiirle nun (ن) harfidir. Şiirlerin 558 tanesi uzun bahirlerle, 414 tanesi ise kısa bahirlerle yazılmıştır.

3. Divanda İşlenen Muhtevalar

Şiirde konu, tema, muhteva, içerik ve öz aynı anlamlarda kullanılmaktadır. Şiirde konu, şiirin kafiye, ahenk gibi biçimsel özelliklerinin dışında kalan ve eserin içeriğini dolduran kısım olarak tanımlanmaktadır.¹⁵ Şiirin ilk kelimesinden son

¹² Özel, "Nablusî, Abdulganî b. İsmail", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. XXXII, s. 268.

¹³ el-Murâdi, *Silku'd-Durer*, c. III, s. 44; Sâmi, *Kâmusu'l-A'lâm*, c. IV, s. 3081.

¹⁴ el-Murâdi, *Silku'd-Durer*, c. III, s. 37; Özel, "Nablusî, Abdulganî b. İsmail", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. XXXII, s. 269-270.

¹⁵ Turan Karataş, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Yedigece Kitapları, İstanbul, 2001, s. 332.

kelimesine kadar hangi duygu ve düşünce üzerine yoğunlaştığı, şiirde hangi meselenin ele alındığı ve okuyucuya ne söylendiğidir.¹⁶ Bir şairin şiirinde muhteva çeşitliliği, şairin şairlik kudretini göstermektedir.¹⁷

Sade ve herkes tarafından anlaşılabilir bir dille yazılan, bedi' sanatlarının ve belagat unsurlarının ustaca kullanıldığı divan, en-Nablusî'nin tamamen tasavvuf konulu şiirlerinin bir derlemesi değildir. Tasavvufi konularla ilgisi olmayan konularda yazılmış birçok şiir de bulunmaktadır. Bu şiirler, üslup ve kullanılan remizler açısından tasavvuf etkisinin hissedildiği türden şiirler olarak ele alınmalıdır. Tasavvuf konularının hemen hemen bütününe değinilerek yazılan şiirler, zaman zaman geleneksel tasavvuf akımlarının kabul ettiği doktrinleri reddeden bir yol izlemekte, bu durum da en-Nablusî'nin kendisine has tasavvuf öğretilerinin olduğunu ortaya koymaktadır. en-Nablusî, şiirlerinde özellikle yoğun bir şekilde vahdet-i vücüt doktrinini işlemekte, birçok tasavvuf erbabının kabul ettiği hulûl, ittihad gibi bazı durumları kabul etmeyip, inkâr ederek geleneksel çizginin dışına çıkmaktadır. Geleneksel düşünce çizgisinin dışında oluşu ve tema zenginliği ile divan, üzerinde çok yönlü çalışmaların yapılmasını gerekli kılmaktadır ve bu yönüyle kıymetli bir eser olarak önemini korumaktadır. Divandaki şiirler ana konulara göre gruplandırılacak olursa, aşağıdaki konuların divanda ele alındığı görülmektedir.

3. 1. en-Nablusî'nin Kendisi İle İlgili Konular

en-Nablusî'nin akidesi ve dini, Allah'a olan aşk ateşi, Cemalullah aşkı, kerametleri, kalbine hitabı, nefesine hitabı, kendisine nasihati, Kadiri tarikatından olduğu, tarikatının Nebinin tarikatı olduğu, tarikatı ve Allah'ı sevmeye etkisi, tarikatı ve şeriatı, Kadiri tarikatına girişi için bir şahsa icazet vermesi.

3. 2. Tasavvuf Çerçevesinde İşlenen Konular

Akıl hakkında, akıl ve Allah'ı bilmesi, akıl ve marifet, akıl ve nakil, akıl ve Marifetullah, akıl Marifetullah'ı bilmede noksan mıdır, Allah ancak akılla bilinir, Allah ile kul arasındaki münasebetler, âlimler Cemalullah'ı nasıl sever, Allah sevgisine gayret, Allah'a aşk ve sevgiye davet, Allah'a şükür, Allah'a tabi olmak, Allah'a tevekkül etmek, Allah'la ünsiyet kurma, Allah'a vusul, Allah'ı idrakte

¹⁶ İsmail Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş-Şiir*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2010, s. 41-42.

¹⁷ Muhammet Tasa, *Ahmed b. Şâhin el-Kıbrısî ve Şiirleri*, Aybil Yayınları, Konya, 2013, s. 33.

insanların aciz olması, Allah'ı inkâr, Allah'ın ayetleri akılla değil nakille bilinir, Allah'ın rızası nedir, Allah'ın rızası emriyle olur, Allah'tan af dileme, Allah'tan güzellikler dileme, Allah'tan mağfiret dileme, bütün varlıklar Allah'a secde halindedir, en güzel ilişki Allah sevgisi ile kurulandır, kul günahkâr Rab affedicidir, kul ve Rab, en-Nablusı'nın insanlara Allah'ın varlığını hatırlatması, hak olana ittiba, azarlama, kınama, zemmetme, levm, heva ehlini kınama, Yahudi ve Hristiyanları yerme, batıl ve delalet ehli, cehalet, cahilleri zem, Allah'a edepli olmaya davet, Allah'ı bilmeye ibadete hamde davet, doğru yola davet, Hubbullah'a davet, iyi amele davet, namaza ve şeriate davet, tarikatına davet, dili afetlerden korumak, din ve Allah'a ve Resulüne itaat, dua ve münacat, dünya ve ahiret âlemi, dünya mel'undur, dünya zelildir, dünyanın yok olması, dünyada kanaat, aşk ve sevgi, sevgi ile hayat bulma, Allah'a sevgi, Nebiye sevgi, müminlere sevgi, ehl-i hubb cennettedir, evliya ve yolu, fenafillah, hamd ve şükür, haset, hasetçi, hidayet, hayat Hidayetullah ile olur, hidayet-delalet, Hidayetullah, hak ve hidayet, hulul, ilham, ilim, ilim talep etmek, ilim ve kemal, ilim ve mal, ilim ve şeriat, ilme davet, insan, insan Allah ile zengindir, insan Allah'ın yarattığı bir varlıktır, insan değişir, insan İslam ile şerefli, insan nefsi, insan nisyanla malumdur, insan ruhunun vasıfları, insan ve hayırlı amel, insan ve kelb arasındaki farklar, insan ve şeriat, insan ve vücut, insanın içi çirkin dışı güzeldir, insanın vasıfları, insanın zevali, insanlara hizmet, insanların fiilleri, insanların halleri, kötü kişilerin yolunun da kötü olması, istikamet, izzet-i nefis, ittihad, kalp, kalp Allah'a âşıktır, kalbi sevgi Allah'adır, kalbin sevgi ile atması, kalp iman ve sevgi ile doludur, kevn, Allah her şeyi sudan yaratmıştır, cennet, Emrullah, insanın yaratılışı, varlık âleminin yaratılışı, hak, nur ve eşyanın kökeni, yaratılmışlar Allah'a tesbih ve secde eder, kâinatın yaratılışı, kevn Vahdet-i Vücuda işaret, yaratılanlar hakkında, küfür, küfrün çirkin oluşu, insan tövbe ve Zikrullah ile mutlu olur, mutluluk ve mutsuzluk, nasihat, nefisle mücadele için nasihat, nefis, nefis ile ölüm arasındaki alaka, nefis muhasebesi, nur hakkında, nur hakı, nur ve gayb, Nurullah, Nurullah ve Kur'an, özlem, rızık Allah'tandır, rızık talebi ve usulü, ruh hakkında, ruh hakı, ruh ve gayb, ruh ve insanın vasıfları, ruh ve muhabbet, ruh ve vücut, ruh-beden ilişkisi, Ru'yetullah, sabır, imtihanlara sabretmek, tarikatta sebat, sıbğatullah, sır ve kul, sülilik, sufinin vasfı, sufinin tarikatında erimesi, sünnetullah, şeriat, şeriat ve sevgi, şeytan, şeytan ve insan, şeytanı tahzir, şeytanın vesvesesi,

tecelli, tefekkür, tövbe, uyku, insanların vasıfları, mahlûkatın vasıfları, mümin kevser ve cennet gibidir, kalemin vasıfları, Zât-ı İlahî'ye olan sevginin vasıfları, Vechullah, zenginlik-fakirlik, zenginlik ve fakirlik Hubbullah ile olur, zenginlik ve fakirlik ilim ile olur, zındıklığı red, zikir, Zikrullah, Zikirde ve amelde devamlılık.

3. 3. Gazel

Zatı İlahiye gazel, Nebiye gazel.

3. 4. Zat-ı İlahi İle İlgili Konular

Esmau'l-Hüsna, Allah'ın sıfatları, Allah baki gerisi zaildir, Allah hakır, Allah hay ve kayyumdur, Allah ihsan sahibidir, Allah kullarını gözetken koruyandır, Allah yaratıcıdır, Allah'ın azameti, Allah'ın azameti ve celali, Allah'ın hükmü bütün eşya üzerindedir, Allah'ın hükmü ve kaderi, Allah'ın ilmi, Allah'ın iradesi, Allah'ın ilminin bütün âlemi kuşatması, Allah'ın kudreti, Allah'ın nuru, Allah'ın yaratması, Kelâmullah, Nurullah, Allah'ın insanları nasıl yarattığı, Allah'ın kudreti, Allah'ın keremi, Allah'ın insana ihsanı ve nimetleri, Allah'ın insanlara nimeti, Allah'ın kapısı, Cemalullah, Hubbullah, Allah'ın vücudu ve mahlûkat, en-Nablusî'nin Eş'ari'ye Allah'ın vücudunu ve yaratmasını anlatması, tevhit, vahdet-i vücüt, Allah'ın emri ve insan, Allah nasıl idrak edilir.

3. 5. Hz. Muhammed (sav) ve Diğer Peygamberler İle İlgili Konular

Nebinin vasıfları, Nebiye sevgi, Nebiye aşk, Nebiye salat ve selam, Nebinin âli ve ashâbı, Hadis-i Nebevi, Peygamber şeriatının tasviri, Nebiye tabi olma, Nebiyi rehber edinme, Nebinin yoluna davet, Nebiyi inkâr eden müşrikler, kâfirler, Hz. İbrahim, Hz. Musa ve Firavun, Hz. İsa ve Meryem, Hz. Yunus ve Yunus balığı.

3. 6. İhvaniyyat İle İlgili Konular

Arkadaşlar arası sevgi Hubbullaha götürür, aşk ehli, en-Nablusî'nin tarikatı ve arkadaşlarına olan sevgisi, en-Nablusî'nin arkadaşları ile arasındaki sevgi, en-Nablusî'nin şeyhi hakkında, en-Nablusî'nin sufi arkadaşları, en-Nablusî'nin kendisi ve sufi arkadaşları, en-Nablusî'nin arkadaşlık vasıfları, en-Nablusî'nin arkadaş meclisinin vasıfları, en-Nablusî'nin kendinin ve arkadaşlarının yolu, en-Nablusî'nin ölen arkadaşlarına gözyaşı dökmesi, en-Nablusî'nin yazışmaları.

3. 7. Medih İle İlgili Konular

Zat-ı İlâhî'ye, Nebî'ye, Ehli Beyt'e, Kâbe'ye ve Mekke'ye, Ebu Hanife'ye, âlimlere, Ehlullaha, İbn Arabî'ye ve Futuhat-ı Mekkiyye isimli eserine, arkadaşlarına, tarikat ehline, tarikatına, sufilerin yoluna, Ahmed Bedevî'ye, Ebu Müslim Havlanî'ye medhi.

3. 8. Fahr (Övünme) İle İlgili Konular

en-Nablusî'nin İslam ile övünmesi, kendisini ve şiirlerini övmesi, kendisini ve tarikatını övmesi, Şam ehline övgüsü.

3. 9. Sosyal Hayat İle İlgili Konular

Müslüman ve gayrimüslimler, İslam ülkelerinde yaşayan gayrimüslimler, Müslüman ve Hristiyanlar arasındaki farklar, müzik aletlerini dinleme zevki, ney ve def hakkında, ney ve def aşkı ilahiden söylüyor.

3. 10. Tasvirler

Kâbe'nin tasviri, Kâbe'nin vasıfları, Kâbe ve zemzem Hubbullahın remzidir, Mescid-i Aksa ve Kudüsün tasviri, Beytu'l-Mukaddes'in vasıfları, bahçe ve bostan tasviri, köy tasviri, dünya tasviri, dünyanın cama benzetilmesi, su ve hava arasındaki bir münazara.

3. 11. Zühd ve Hikem İle İlgili Konular

Zahid nasıl olunur, ölüm, ölüm aşkıta erimektir, kabir, ahiret, gayb âlemi.

3. 12. İman, İtikad ve İbadet İle İlgili Konular

İman, iman gerçek zenginliktir, insanın Allah'a itaatle mükellef bir varlık oluşu, üstünlük imandadır nesepte değil, varlığın yenilenmesi iman iledir, ihlaslı olmak, Allah'a iman ve Nebiyi tasdik, Tevhid inancı, gayba iman, kaza ve kadere iman, insanlar eylemlerinde muhayyer ve mecburdur, kıyamete iman, din, İslam hakır, Risalet ve İslam, ibadet, amel ve şeriat, hac, namaz, Kur'an-ı Kerim, Fatiha Suresi, ramazan ayı, Kadir gecesi, teravih namazı, Miraç, günah.

Yukarıda verilen bilgilerde de görüldüğü üzere, en-Nablusî'nin divanı hem sayı hem de hacim bakımından ağırlıklı olarak tasavvuf konulu şiirlerden oluşmaktadır. Tasavvuf konularından sonra, gazel temalı ve Zat-ı İlâhi ile ilgili olan, Allah'ın sıfatlarının konu edildiği şiirler büyük bir sayı ve hacim tutmaktadır. Diğer konularda ise az sayıda şiir yer almaktadır.

4. Muhtevalar İle İlgili Örnek Şiirler

4. 1. en-Nablusî'nin Akîdesi

Şiirlerinde sıklıkla akidesine, yani inancına yer veren en-Nablusî'ye halk tarafından, özellikle yedi yıllık halvet döneminde, itikad ve ibadet konusunda birçok eleştiriler yapılmış, beş vakit namazı terkettiği gibi iftiralara bile uğramıştır. Yaşadığı bu olumsuzluklar üzerine, zaman zaman kendisini açıklamalar yapmak zorunda hissetmiş ve bu durumları açıklayan birçok şiir yazmıştır. Bu şiirlerinden birinde en-Nablusî akidesinin özünü ve gereklerini aşağıdaki beyitlerle şu şekilde ortaya koymuştur:¹⁸ [Basit]

وَسُنَّةُ الْمُصْطَفَى عِلْمٌ وَأَعْمَالٌ عَقِيدَتِي كُلُّهَا الْقُرْآنُ جَمَلُهُ 11

لَمْ تَسْتَعِدَّ لَهُ فِي الْقَوْمِ أَبْطَالَ وَاللَّهُ لِي مِنْهُمَا بِالْكَشْفِ يُوضِحُ مَا 12

11. İmanın (akidemin) tamamı, Kur'an'ın tümü ve Mustafa'nın (sav) ilim ve amelleri(nden müteşekkil olan) sünnetidir.

12. Allah, kavimlerin öncülerinin açıklamaya güç yetiremedikleri o ikisini (Kur'an ve Sünneti), keşif (yolu) ile bana apaçık kılmıştır.

en-Nablusî, bu şiirinde olduğu gibi, inancı ve dini ile ilgili yazdığı diğer şiirlerinde de, itikadının dayanaklarının Kur'an ve Peygamberin sünneti olduğunu belirtmiş, inancının temellerini ve sağlamlığını ortaya koymuş, ehli sünnet dairesinde kalmaya çalıştığını göstermiştir. Kendisine Allah tarafından bu iki dayanağın belletildiğini ifade ederek de bir nevi kerametlerine işaret etmiştir.

4. 2. Tasavvufi Öğretiler

İslami ilimlerde kullanılan fenâ terimini en-Nablusî, tasavvufi bir öğreti olarak tanımlamıştır. Sözlükte geçici olmak, yok olmak, ölmek gibi anlamlara gelen كَفَى kelimesi¹⁹ tasavvufi bir terim olarak müridin kötü huy ve vasıflarını yok edip, onların yerine iyi hasletler kazanması anlamında, sūfinin gözünde nesnelerin silinmesine denir. Kul insan olarak taşıdığı sıfatları ve huyları terk eder, fenâya ererek tam hale gelir, olgunlaşır. Bu giden kötü sıfatların ve ahlakın yerini, Allah'ta

¹⁸ Abdulgani b. İsmail en-Nablusî, *Divânü'l-Hakâik ve Mecmû'u'r-Rekâik*, Tahk. Muhammed Abdulhâlık ez-Zenâti, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2001, s. 435-436.

¹⁹ Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 3. b. Dâru İhyâit-Turâsî'l-'Arabi, Beyrut, 1999, c. X, s. 338.

mükemmel olarak bulunan ilahi sıfatlar veya ilahi huylar alır. Mükemmel olan Allah'ın sıfat ve ahlakında yenilenme, yükselme söz konusudur. İbn-i Arabî'ye göre fenâ, kulu Allah'a ulaştırır, kul bütün nefsi arzularını terk eder ve kendini Allah'ın iradesine teslim eder.²⁰ en-Nablusî, İbn-i Arabî'nin fenâ hakkındaki görüşlerinden de hareketle, fenâ halinin özelliklerini şu şekilde vermiştir:²¹ [Kâmil]

إِنَّ الْفَنَاءَ حَالٌ إِذَا ذَهَبَ الْفَتَى	لَا يَسْتَفِيدُ لَهُ الْفَتَى مِنْ سُكْرِهِ	3
فَتْرَاهُ لَا تَمَيِّزُ أَصْبَحَ عِنْدَهُ	إِذْ طَارَ طَائِرٌ عَقْلَهُ مِنْ وَكْرِهِ	4
وَعَلَى الْبَرِّيَّةِ لَيْسَ يَخْفَى حَالُهُ	فِي صِدْقِهِ عَرَفُوهُ أَوْ فِي مَكْرِهِ	5
هَذَا الْفَنَاءُ هُوَ مَسْقُطُ الْأَحْكَامِ عَنْ	كُلِّ امْرِئٍ ذَهَمَتْهُ حَالُهُ نَكْرَهُ	6

3. Şüphesiz ki fenâ bir haldir, genç birine ansızın geldiğinde, genç onun sarhoşluğundan uyanamaz (kendisine gelemez),

4. Onu, yanı başında olanı ayıramaz (halde) görürsün, çünkü akıl kuşu yuvasından uçup gitti,

5. Doğruluk veya hilekârlık durumlarında onun hali, halka gizli değildir, onu bilirler,

6. Bu fenâ (hali), hiçbir şeyi bilememe durumuyla karşı karşıya kalan herkesten hükümlerin düştüğü yerdir.

Tasavvufta çok önemli konulardan olan hulûl ve ittihad konuları da en-Nablusî tarafından şiirlerinde sıklıkla ele alınan konulardandır. Hulûl, iç içe girmek demektir. Allah'ın bazı şeylere veya kişilere girmesine tasavvufta hulul denmektedir. Bu inançta olan mutasavvıflara hulûl ehli denir.²² İttihad ise iki ayrı şeyin tek olması anlamına gelmektedir. Hak olan mutlak vücudun müşahede edilmesi, kendi kendine var olan mutlak, bir ve gerçek varlığın temaşa edilmesidir. Bizatihi yok ancak başkası sayesinde var olan şeyler, bu temaşa esnasında birleşir ve tek olarak görülür. Burada

²⁰ Memduh ez-Zevbi, *Mu'cemu's-Sûfiyye*, Dâru'l-Ceyl, Beyrut, 2004, s. 319-320; Mustafa Kara, "Fenâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1995, c. XXII, s. 333-335; Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Değişimleri Sözlüğü*, 3. b. Anka Yayınları, İstanbul, 2005, s. 81.

²¹ en-Nablusî, *Divânü'l-Hakâik*, s. 264.

²² Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1991, s. 231; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 124.

farklı iki asli varlığa sahip olan şeyin birleşmesi söz konusu değildir.²³ Tasavvufun yüklediği bu anlamlar çerçevesinde en-Nablusî, vahdet-i vücud nazariyesinin bir parçası olan hulûl ve ittihadı bakışını aşağıdaki gibi izah ederek, kendisine has bir tasavvufî öğretiyi ortaya koymaktadır. Bu durum da onun dönemin âlimlerinden farklı olan bir başka yönünü ortaya çıkararak, özgünlüğünü ortaya koymaktadır.²⁴ [Basî]t

5 فَحَقِّقُوا الْقَوْلَ مِنِّي وَأَفْهَمُوهُ وَلَا تُؤْوَلُوهُ فَعَنِي تَأْوِيلُهُ الدَّاءُ

6 وَلَا تَطَنُّوا حُلُولًا فِي مَقَالَتِنَا وَلَا اتِّحَادًا فَمَا الْأَشْيَاءُ أَكْفَاءُ

7 هِيَ هَاتَ لَيْسَ الْوُجُودُ الْحَقُّ يُشْبِهُهَا فَإِنَّهُ بَاطِلٌ يَمْحُوهُ إِفْنَاءُ

5. Benden (sadır olan) sözün doğruluğunu araştırın, onu anlayın ve onu yorumlamayın, çünkü sözün yorumlanmasında hastalıklar vardır,

6. Ve zannetmeyin ki, bizim söylediklerimizde hulul ve ittihad (düşüncesi) vardır, eşya(lar) birbirinin tıpatıp aynısı da değildir,

7. Vucûdu'l-Hakkın ona (yaratılmışa, eşyaya) benzemesi ne kadar da uzak! Muhakkak ki o (düşünce) batıldır, silinip yok olur.

Kur'an-ı Kerim'de Bakara Suresi 138. ayette geçen sıbğatullah ifadesini tasavvufî bir boyutta ele alan en-Nablusî, sıbğatullah ifadesine kendisinin yüklediği anlamı şiirlerinde kullanmıştır. Arapçada صَبَغَ boyamak, suya batırmak anlamına gelmektedir.²⁵ Cevherî bu terkibi Allah'ın dini, Râğıb el-İsfahânî ise Allah'ın insanda yarattığı, onu diğer canlılardan ayıran akıl ve fıtratı diye tanımlamıştır. Dileler Allah'a yaklaşırken her şeyi kastederek söz konusu terkinin Allah'ın dini, şeriatı, hilkatî anlamlarına geldiğini de belirtmiş, boyanın kumaşı süslemesi gibi, dinin de onu benimseyen için bir tür ziynet olduğuna işaret etmişlerdir.²⁶ Sıbğatullah ifadesi, Allah'ın boyası anlamında, Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde geçmektedir:

“صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً وَنَحْنُ لَهُ عَابِدُونَ”

“Biz, Allah'ın boyasıyla boyanmışızdır. Boyası Allah'ınkinden daha güzel olan kimdir? Biz ona ibadet edenleriz”²⁷

²³ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 265; Cebecioglu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 140.

²⁴ en-Nablusî, *Divânü'l-Hakâik*, s. 28.

²⁵ Ebû Tâhir Mecduddin Muhammed b. Yakup el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Tahk. Muhammed Nâim el-Araksûsî, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1426/2005, s. 784.

²⁶ Mustafa Sinanoğlu, “Sıbğatullah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2009, c. XXXVII, s. 85.

²⁷ Bakara, 2/138.

Sıbgatullah ifadesini şiirlerinde kullanan en-Nablusî, aşağıdaki şiirinde âlemdeki her şeyin, Allah'ın boyasından olduğunu belirtmektedir:²⁸ [Meczû‘ Remel]

لَا تَرَى شَيْئًا كَثِيمًا	أَنْظُرِ الْكُلَّ لَطِيمًا	1
وَشَرِيفًا	إِنَّمَا الْكُلُّ مَعَانِي	2
فَحَبِيبًا	صَبغَةُ اللَّهِ الَّذِي قَدْ	3
شَرَعَ الدِّينَ حَنِيفًا	لَا تَرَى مِنْ دُونِهِ فِي	4
خَلْقِهِ شَيْئًا مُحْجِيفًا		

1. Bütün her şeye hoş bak, (o baktığın şeylerde) kapalı bir şey göremezsin,
2. İster yüce (olsun), ister iğrenç (olsun) her şeyin bir anlamı vardır,
3. (Bu,) muhakkak ki, dinin yasalarını Hanîf olarak koyan Allah'ın boyasıdır,
4. Mahlûkatı arasında O'ndan başka korku salan bir şey göremezsin.

Tasavvuf ilminde çok önemli bir kavram olan sûfi kavramının da, en-Nablusî'nin şiirlerinde sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Saf ve yünlü aba giyen anlamına gelen sûfi, gönlü saf, mâlik olmayan, nefsinde fâni, Hak ile bâki, zahirde halk ile batında Hak ile olan, sükût ettiği halde muhatabın sırrını okuyan, nefsinde ölen, hak ile diri kalan, tasavvufî hayat tarzını benimseyerek Hakk'ın yakınlığını kazanmaya çalışan kimseler için kullanılan bir tasavvuf terimidir. Tasavvuf yolunda nefis mücâhededesini sürdürmekte olanlara mürid ve mutasavvıf, bu mücâhedeyi tamamlayıp kemale ermiş olanlara sûfi denilmektedir.²⁹ Tasavvuf erbabı olan en-Nablusî, bu anlamlar çerçevesinde sûfi kelimesinin anlamını ve sûfilîğin vasfını şu şekilde açıklamaktadır:³⁰ [Mevâliyyâ]

وَعَارِفِي لَا تُغَالِطُ أَنْتَ مَعْرُوفِي	1 يَا وَاصِفِي أَنْتَ فِي التَّحْقِيقِ مَوْصُوفِي
صَافِي فَصُوفِي لِهَذَا سَيِّ الصُّوفِي	2 إِنَّ الْفَتَى مَنْ بَعْدَهُ فِي الْأَرْزَلِ يُوَفِّي

1. Ey beni vasıflandıran, niteleyen! Gerçekte sen benim suretimsin, beni bilen, tanıyan! Sen (beni) yanıltmaya çalışma, sen benim bildiğim, tanıdığımı,

²⁸ en-Nablusî, *Divânü'l-Hakâik*, s. 345.

²⁹ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 438; Reşat, Öngören "Sûfi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2009, c. XXXVII, s. 471-472.

³⁰ en-Nablusî, *Divânü'l-Hakâik*, s. 343.

2. Yiğit o yiğittir ki, (söz verdiğinde) ezeldeki sözünü yerine getirir, saf, temiz, pak kişi, (Sen saf, pak, temiz iken) sūfi oldun, (sūfi,) işte bu yüzden sūfi diye isimlendirilmiştir.

en-Nablusî'nin şiirlerinde tasavvufi bir terim olarak ele aldığı bir diğer terim ise Sünnetullah kavramıdır. Allah'ın tabiatı yaratıp devam ettirmek ve toplum hayatını düzenlemek üzere koyduğu kanunlar anlamında bir Kur'an terimi olan Sünnetullah, sözlükte bir şeyi açıklığa kavuşturmak, iyi veya kötü yeni bir yöntem ortaya koymak anlamındaki سَنَّ kökünden³¹ türeyen sünnet ile lafza-i celâlden oluşan bir teriptir.³² en-Nablusî, fıkıh-ı ilâhi diye tanımladığı Sünnetullahtaki ince ölçüyü şu şekilde vermektedir:³³ [Meczû' Remel]

لَا يَرَى الْفُقَّةَ الْإِلَهِي	فِي الْوَرَى عَزْرُ فَقِيه	1
وَسَفِيهَةٌ كُلُّ مَنْ قَا	سَ كَرِيهًا بِسَفِيه	2
مَنْ زَأَى فِي الْعَيْرِ عَيْبًا	كَانَ ذَاكَ الْعَيْبُ فِيه	3

1. İnsandaki İlâhi bilgiyi âlim olandan başkası göremez,
2. Cömert olanı savurgan olanla kıyaslayan her kişi akılsızdır,
3. Her kim başkasında bir ayıp görürse, aslında o ayıp kendisindedir.

4. 3. İtikat

İtikat başlığı altında ele alınan kavramlardan ikisi din ve şeriattır. Arapça دِين mastar kökünden isim olarak kabul edilen, hesap ve İslam anlamına gelen din³⁴ kelimesi kavram olarak, akıl sahiplerini peygamberin bildirdiği gerçekleri benimsemeye çağıran ilahi bir kanun olarak tanımlanmıştır.³⁵ Tasavvufi anlamda din, ayrılık makamında ortaya çıkan inanç, aşk ve sevgidir.³⁶ Arapçada شَرَعَ kökünden gelen ve açık olmak, açık hale gelmek, bir yöne doğru açılarak uzayıp gitmek anlamlarına gelen şeriat ise³⁷ dinin zahiri yönüne ait kaideleri veya dinin hukuki kuralları olarak tanımlanmıştır.³⁸ Tasavvufun bu terimlere yüklediği

³¹ el-Fürzâbâdi, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, s. 1207.

³² İlyas Çelebi, "Sünnetullah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2010, c. XXXVIII, s. 159-610.

³³ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 576.

³⁴ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, IV/459-361.

³⁵ Günay Tümer, "Din", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1994, c. IX, s. 312-320.

³⁶ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 65.

³⁷ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, VII/87-89.

³⁸ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 252.

anlamdan hareketle en-Nablusî, din ve şeriatın tarifini yaparak, Allah ve Resulüne itaatın ne olduğunu şu şekilde ortaya koymuştur:³⁹ [Hafif]

1	إِنَّمَا الَّذِينَ كُفُّوا تَقْلِيدًا	وَهُوَ أَمْرٌ تَقَلَّدْتَهُ الْعَبِيدُ
2	وَهُوَ مَعْنَى التَّكْلِيفِ مَحْضٌ اعْتِقَادٍ	حَادَ عَنْهُ الشَّقِيُّ وَفَارَ السَّعِيدُ
3	ثُمَّ إِيْمَانٌ مَنْ يُقَلَّدُ حَقًّا	مِنْهُ تَبَدُّو الْأَعْمَالِ وَالتَّوَجُّيدُ
4	فَادُهُ الشَّرْعُ كَالْبَهِيمَةِ يَنْقَا	دُ بِإِيْمَانِهِ فَيَدُونُو الْبُعِيدُ
5	وَاتِّبَاعُ دِينِ الْهُدَى لَا إِيْتِدَاعٌ	بِعُقُولِ أَفْكَارُهُنَّ صَدِيدُ
6	طَاعَةُ اللَّهِ وَالرَّسُولِ وَأَهْلِ الْأَمْرِ	رَ مِنْكُمْ إِشَارَةٌ لَا تَبِيدُ

1. Dinin bütünü bir teslimiyet ve o kulların yüklenildiği bir emirdir,
2. (Esasında) onun (dinin), manası halis inanç yükümlülüğüdür, mutlu kişi (cennetlik olan) huzur kazandığı halde, bedbaht kişi (cehennemlik olan) ondan uzaklaşır,
3. (İnsanda) tevhit inancı ve ameller ortaya çıktığı vakit, (o kişinin) taklit ettiği imanı hakikattir,
4. İmanıyla yönetilen evcil hayvan gibi şeriatın rehberliği (ile) uzak hemen yakın oluverir,
5. Huda'nın dinine tabi olmaktır, akıllar ile irinli olan onların fikirlerine bir icat çıkarmak hiç değildir,
6. Allah'a, Resule ve sizden emir sahibi olanlara itaat, yok olmayan bir işarettir.

4. 4. İlim

en-Nablusî, ilimle alakalı bir çok şiir yazmış ve ilmin birçok yönüne dikkatleri çekmiştir. İnsanları ilme davet eden en-Nablusî, ilim talep etmenin, bir sineğin her durumda avına dönüp durduğu gibi vazgeçilemez bir şey olduğunu da şu şekilde belirtmektedir:⁴⁰ [Hafif]

1	أُطِيبَ الْعِلْمُ كَالذَّبَابِ إِذَا مَا	طَرَدُوهُ يَعُودُ فِي كُلِّ حَالِ
2	وَاشْتَغَلَ بِالْمُطَالَعَاتِ لِمَا فِي	كُتُبِ الْعِلْمِ أَنْتَ طَوَّلَ اللَّيَالِي

³⁹ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 189-190.

⁴⁰ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 423.

سَلْ حَبِيرًا وَلَا تَقِفْ فِي السُّؤَالِ	وَإِذَا أَشْكَلَتْ عَلَيْكَ أُمُورٌ	3
لِوُجُودِ الْخَبِيرِ ذِي الْأَفْصَالِ	وَإِذَا لَمْ تَجِدْ حَبِيرًا فَدَعَهَا	4
عَبْرَهُ هَذَا فَمَحْضُ قَيْلٍ وَقَالِ	إِنَّ هَذَا هُوَ السَّعَادَةُ أَمَا	5

1. İlmî, tıpkı her durumda onu kovanlara dönen karasinek gibi iste,
2. Geceler boyunca ilim kitaplarındaki bilgileri mütalaa etmekle (okumakla) meşgul ol,
3. Sana (verilen) işlerde müşkül durumlara düştüğünde bir bilene sor ve sorunun üzerinde de durma,
4. Bir bilen bulamadığında ise, onu en faziletli olana, her şeyden haberdar olana (Allah'a) bırak,
5. İşte bu mutluluğun ta kendisidir, bundan başkasına gelince, apaçık boş bir lakırdıdır.

4. 5. Nasihat

İnsanlara nasihatlerde bulunarak, insanları istikamet üzere olmaları ve hatalarını terk etmeleri hususunda uyarmayı önemseyen en-Nablusî, bu doğrultuda onlarca şiir yazmıştır. Kendi nefesine yaptığı nasihatlerin yanında, bütün insanlara birçok konuda nasihatlerde bulunmuştur. İnsanlara, Allah'a kullukta ve şeriata uygun bir şekilde yaşamada üzerlerine düşenleri yapmaları, günahlardan sakınmaları, daha önce işledikleri günahlarından tövbe etmeleri, nefislerine uymamaları hususlarında şu şekilde nasihatlerde bulunmuştur:⁴¹ [Remel]

فِي رِضَى مَوْلَاكَ تَحْطَى بِالْمُرَادِ	إِدْبَحِ النَّفْسَ بِسَيْفِ الْإِجْتِهَادِ	1
وَتَأْتَلُ وَجْهَ مَوْلَاكَ الْجَوَادِ	وَكَشِفِ الْحُجُبَ عَنِ الْقَلْبِ	2
فَعْمُوا عَنْهُ وَصَمُّوا بِإِزْدِيَادِ	لَا تَكُنْ مِنْ نَفَرٍ قَدْ أُمِرُوا	3
وَلَقَدْ هَامُوا بِهِ فِي كُلِّ وَادِ	سَأَلُوا وَاسْتَحَبُّوا وَاسْتَكْشَفُوا	4

⁴¹ en-Nablusî, *Divânü'l-Hakâik*, s. 169.

1. Rabbinin rızası⁴² uğrunda hedefine ulaşmak için mücadele (çalışma, çabalama) kılıcıyla nefsi kurban et!
2. Kalpteki perdeyi onunla kaldır ve cömert Rabbinin rızasını ara!
3. Devamlı başkalarından emir alıp (Rabbin rızasına) kör ve sağır kalan bir gruptan olma,
4. (Nitekim o gruptakiler) Her vadede şaşkın şaşkın dolaşırlarken onlar sordular, haberleri soruşturdular ve hakikati ortaya çıkardılar.

4. 6. Gazel

Sözlükte genç delikanlıların genç kızlarla sohbet etmesi, kadınlar ile âşıkane yarenlik edilmesi, kadınlarla eğlenceli vakit geçirilmesi, sevgilinin fiziki azalarının övülmesi veya vuslat ve ayrılık günlerinin hatırlanması⁴³ anlamlarına gelen gazel, edebi bir ıstılah olarak özellikle aşk, güzellik ve şaraptan bahseden, kadınlarla eğlenmek ve onlarla ilgili ince duyguları dile getirmek için söylenen kısa şiirler için kullanılan bir terimdir.⁴⁴ Başka bir ifadeyle şairlerin sevdiklerine karşı hissettiklerini, coşkulu bir şekilde, söz sanatlarından faydalanarak ifade ettiği edebi bir türdür.⁴⁵

en-Nablusî, Hac ibadetini yapmak için gittiği Mekke ve Kâbe'ye, aşağıdaki şiiriyle gazel türünde bir şiir yazmıştır. Mekke ve Kâbe'ye duyduğu sevgiyi ifade ettiği gazel konulu bu şiirinde, Kâbe'yi bir kadın gibi addederek, Kâbe'nin fiziksel özelliklerini, kadının fiziksel özelliklerine benzeterek anlatmaya çalışmıştır:⁴⁶ [Seri']

يَدْعُونَهَا الْكَعْبَةَ بِاسْمِ صَرِيحٍ	عَشِيقْتُ فِي مَكَّةَ ذَاتِ الْبَيْهَا	1
كَمْ قَلْبُ صَبٍّ فِي هَوَاهَا جَرِيحٍ	وَهِيَ كُعُوبٌ عَادَةٌ حُرَّةٌ	2

⁴² Allah'ın en büyük kapısı, dünya cenneti (Muhakkikin dipnotu), Bkz. en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 169.

⁴³ Ebû Abdîrrahman el-Ferahîdî el-Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, Tahk. Mehdi el-Mahzûmî, İbrahim es-Sâmerrâî, Dâru Mektebeti'l-Hilâl, Beyrut ts, s. 383; Ahmed b. Fâris b. Zekerîya er-Râzî, *Kitâbu Muçmeli'l-Luğa*, Tahk. Şihâbüddin Ebû 'Amr, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1994, s. 544; a.mlf, *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa*, Tahk. Şihâbüddin Ebû 'Amr, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1994, s. 847; Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasan el-Ezdî, *Cemheretu'l-Luğa*, Tahk. Remzî Munîr Ba'albekî, Dâru'l-İlm li'l-Melâyin, Beyrut, 1987, c. II, s. 819; Ahmed Ahmed el-Bede'î, *Usûsu'n-Nakdi'l-Edebî 'inde'l-'Arab*, Dâru Nahdati Mısır, Kahire, 1979, s. 137.

⁴⁴ Ali b. İsmail el-Mursî İbn Sîde, *el-Muhkem ve'l-Muhîtu'l-'Azâm*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 2000, c. V, s. 444; Mecdî Vehbe Kâmil el-Muhendis, *Mu'cemu'l-Mustalihâti'l-'Arabiyye fi'l-Luğa ve'l-Edeb*, 2. b., Mektebetu Lubnan, Beyrut, 1984, s. 265; Murtadâ ez-Zebîdî, *Tâcu'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, 2. b., Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 2012, c. XXX, s. 53; Ahmed Ateş, "Gazel", *İslam Ansiklopedisi*, MEB, Eskişehir, 1997, c. IV, s. 730; Haluk İpekten, "Gazel", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2006, c. XIII, 442.

⁴⁵ Sâmî ed-Dehân, *el-Çazel munzu Neş'etihî hattâ Sadri'd-Devleti'l-'Abbâsiyye*, 2. b, byy. Kahire, 1964, s. 5; Mehmet Mesut Ergin, "Osmanlı Dönemi Arap Şiirinde Sosyal Unsurlar", *Nüşa*, S. 21, Ankara, 2006, ss. 41-67.

⁴⁶ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 140-141.

يُنظُرُهَا مِنْ أَجْبِيٍّ قَبِيحٍ	مَحْجُوبَةٌ بِالسَّنْرِ عَنْ كُلِّ مَنْ	3
فَيُبْصِرُ الْوَجْهَ الْجَمِيلَ الصَّبِيحِ	وَإِنَّمَا يُنظُرُهَا مَحْرَمٌ	4
فَرَاخَ جِسْمِي فِي هَوَاهَا طَرِيحِ	رَأَيْتُهَا فِي مُدَّتِي مَرَّةً	5
يَمِينِ رَبِّي هَيْئَةَ الْمُسْتَبِيحِ	وَوَطْفْتُ سَبْعًا حَوْلَهَا لَأَيَّمَا	6
كَأَنَّهُ الْخَالُ بِحَدِّ الْمَلِيحِ	وَيَا لَهُ مِنْ حَجَرٍ أَسْوَدٍ	7

1. A açık bir isimle Kâbe diye seslendikleri, Mekke'de güzellik sahibi birine âşık oldum,
2. O, tomurcuklanmış bir göğüs, bir dilber, bir hür kadındır, nice âşığın kalbi ona olan aşkıdan dolayı yaralıdır,
3. Kötü (niyetli) yabancıların ona her bakışına karşı, örtüsüne bürünmüştür o,
4. Şüphesiz ki, ona bir mahrem bakınca, hemen (onun) parlak güzel yüzünü görür,
5. Onu bir defasında, bir müddet gördüm, bedenim onun aşkına tutulup huzur buldu,
6. Rabbimi tesbih eder bir şekilde, sağ taraftan etrafında yedi defa öperek tavaf yaptım,
7. Ey haceru'l-esvedin sahibi! Sanki o, (haceru'l-esved) güzelin yanağındaki bir ben gibidir.

4. 7. Allah'ın Sıfatları

en-Nablusî'nin, divânında Allah'ın sıfatlarını konu aldığı oldukça çok şiiri bulunmaktadır. Allah'ın sıfatları, bir bütün olarak ele alınıp birçok sıfat tek bir şiirde bir arada işlendiği gibi, tek bir sıfat üzerine uzun uzun bilgilerin verildiği şiirler de mevcuttur. Bu şiirlerde, Allah'ın baki, hak, hayy ve kayyum, ihsan sahibi, kulları gözeten ve koruyan, yaratıcı, azamet ve celal sahibi, hüküm sahibi olması, ilmi, iradesi, kudreti, nuru, kelamı gibi sıfatları, Allah'ın vücudu ele alınmıştır. Allah'ın kullarına bahsettiği birçok nimetlerinden bahsedilen aşağıdaki şiirde ise, Allah'ın çokça cömert, kerem ve lütuf sahibi oluşuna işaret edilmektedir:⁴⁷ [Mutekarib]

جَمِيعِ الْوَرَى كُلِّ أحوَالِهِمْ مِنْ الْخَيْرِ جُودٌ لَهُمْ يُمْنَعُ 1

⁴⁷ en-Nablusî, *Divânü'l-Hakâik*, s. 134.

يَكُونُ لَهُ عِنْدَهُمْ مَلْمَخٌ	وَفَضْلٌ مِّنَ اللَّهِ لَوْ أَنَّهُمْ	2
هُوَ الْأَمِيحَانُ لَهُمْ يَصْلُخُ	لِشُكْرَانِهِمْ أَوْ لِكُفْرَانِهِمْ	3
وَنَالُوهُ مِنْهُ وَلَا يَمْرُخُوا	فَلَا يَمْرُخُوا بِالَّذِي جَاءَهُمْ	4
تَعَمَّ فَيَذَلِّكَ فَلْيَمْرُخُوا	وَأَمَّا بِفَضْلِ إِلَهِ الْوَرَى	5

1. Tüm mahlûkatın her hali, (Allah'ın) kendilerine hayır olarak bahsettiği bir cömertlik (üzeredir),

2. Keşke Allah'tan gelen lütfun, onların indinde/nezdinde bir çehresi/sıması(kıymeti) olsaydı,

3. Şükretmeleri veya küfre düşmeleri için... O (lütf), ıslah olmaları için bir imtihandır,

4. Kendilerine gelene ve nail olduklarına sevinmesinler ve onunla şımarmasınlar.

4. 8. İhvâniyyât

İhvâniyyât türünde, dostluk ve dostlar arasındaki ilişki üzerine şiirler yazan en-Nablusî, dostları ile arasındaki muhabbeti şiirlerinde güzel bir üslupla işlemiştir. Bu şiirlerinde arkadaşlar arası sevginin kişiyi Allah sevgisine yaklaştırdığından bahsetmiş ve arkadaşlar arası sevgiyi remizlerle anlatmıştır:⁴⁸ [Meczû‘ Recez]

أَخَّ لِي بِطَهْرِ الْعَيْبِ أَرْعَى وَدَادَهُ	وَيَرْعَى وَدَادِي يَا رَعَى اللَّهُ مَنْ يَرْعَى	1
أَهْيِمُّ بِهِ فِي الْحُبِّ وَهُوَ يَهْيِمُّ بِي	فَيَا حَيِّبَةَ الْوَأَشِي إِذَا رَامَ أَنْ يَسْنَعَى	2

1. (O), gayb âleminde dostluğunu gözettiğim ve kendisi de benim dostluğumu gözetten bir kardeştir, Ey Allah'ın himaye ettiği himaye edilen (kişi)!

2. Ey (aramızı bozma hususunda) çabalamayı terk edene dek hüsrana uğrayan hain, (iyi bil ki) bana âşık olana ben de âşığım.

Hak ve batıl ehli ile dostluk üzerine şiirler neşreden en-Nablusî, aşağıdaki şiirinde insanlara, batıl üzere olan kişilerden insanın kendisini korumasını ve hak üzere olanlar ile de dostluk kurmasını önermiştir:⁴⁹ [Seri‘]

⁴⁸ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 334.

⁴⁹ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 47.

مِنْ صُحْبَةِ الْفَاسِقِ وَالْكَاذِبِ	يَا أَيُّهَا النَّاسُ خُذُوا حِذْرَكُمْ	1
جَمَاعَةُ السُّنَّةِ وَالْوَالِجِ	وَالْتَزِمُوا صُحْبَةَ أَهْلِ التَّقَى	2
كَقَلَمٍ بَيْنَ يَدَيْ كَاتِبٍ	فَصَاحِبٌ مَعَ صَاحِبٍ دَائِمًا	3
بِحُكْمِ عَقْدِ الصُّحْبَةِ اللَّازِبِ	يَكْتُبُ مَا قَدْ شَاءَ فِيهِ بِهِ	4
قَالَ رَسُولُ الْخَالِقِ الْوَاهِبِ	رَوَى ابْنُ مَسْعُودٍ عَنِ الْمُصْطَفَى	5
وَأَعْتَبُوا الصَّاحِبَ بِالصَّاحِبِ	إِعْتَبَرُوا الْأَرْضَ بِأَسْمَائِهَا	6

1. Ey insanlar! Yalancıların ve günahkâr fâsıkların sohbetinden kendinizi koruyun,
2. Farz ve sünnete bağlı olan takva ehli cemaat ile sohbet etmeye devam edin,
3. Dost, kâtibin elleri arasındaki bir kalem gibi daima bir dostla beraberdir,
4. Onunla (o kalemlle) dilediğini, sağlam dostluk bağının hükmüyle yazar,
5. İbn Mes'ud Mustafa'dan (sav) rivayet etti, Resul buyurdu ki: "Yaratan başlıyandır,
6. Yeryüzüne onun isimleriyle, dosta da dostlukla (dostluğuna sadık kalarak) saygı gösterin!"⁵⁰

4. 9. Hz. Muhammed'i (sav) Methi

Peygamber methiyeleri, hicri dördüncü asırdan itibaren, yani Eyyûbilerin son zamanları, Memlûklülerin ilk yıllarından itibaren gelişmeye başlamış ve Arap edebiyatı için önemli bir tema haline gelmiştir. Peygamber methiyelerinin gelişmesinde bazı olayların önemli rolü olduğu görülmektedir. Siyasi çekişmeler sebebiyle toplum içerisindeki sosyal ve iktisadi çalkantılar bu önemli olaylardandır. Bunun yanında, batıda Haçlıların ve doğuda Moğolların savaş baskıları da sayılabilir. Bu asırlarda şairlerin İslamı savunmayı bırakıp daha çok Hz. Peygamberi savundukları göze çarpmaktadır. Peygamber methiyesinin yayılmasında tasavvufun etkisi de yadırganamayacak ölçüde önemli olmuştur.⁵¹ en-Nablusî de Hz.

⁵⁰ Muhakkik bu beyit için koyduğu dipnotta, Abdullah İbn Mes'ud hakkında bilgiler vermiş ve beyitte verilen hadis için kaynak olarak "İbn Mâce VII"yi göstermiştir.

⁵¹ Ömer Musa Paşa, *Tarîhu'l-Edebi'l-'Arabi el-'Asru'l-Memlûkî, Dâru'l-Fikr, Dimaşk, 1999, s. 466.*

Peygamber'e onlarca medih şiiri yazmıştır. Muvaşşah türündeki aşağıdaki şiiri, bu şiirler içerisinde güzel bir örnek teşkil etmektedir:⁵² [Meczû' Muvaşşah]

أَرْسَلَ اللَّهُ إِلَيْنَا	بِالْكَرَامَاتِ الْعِظَامِ	1
أَحْمَدَ الْمُخْتَارَ طَهُ	سَيِّدَ الرُّسُلِ الْكِرَامِ	2
فَتَهَنُّوا يَا رِفَاقِي	نَلْتُمُو كُلَّ الْمَرَامِ	3
بِالْيَدِي قَدْ جَاءَكُمْ يَدٌ	عُو إِلَى دَارِ السَّلَامِ	4
قَالَتْ أَقْمَارُ الدِّيَاجِي	قُلْ لِأَرْبَابِ الْعَرَامِ	5
كُلُّ مَنْ يَعَشَقُ مُحَمَّدٌ	يَنْبَغِي أَنْ لَا يَنَامِ	6
دور		
يَا حَبِيبَ اللَّهِ يَا مَنْ	نُورُهُ يَمَلَأُ الْوُجُودُ	7
وَالَّذِي مِنْ كَفِّهِ قَدْ	فَاضَ فِينَا بَحْرُ جُودِ	8
أَنْتَ سِرُّ اللَّهِ حَقًّا	جَنَّتَ مِنْ خَيْرِ الْجُدُودِ	9
لِنَجَاةِ الْخَلْقِ مِمَّا	ضَرَّهُمْ تَهْدِي الْأَنَامِ	10
قَالَتْ أَقْمَارُ الدِّيَاجِي	قُلْ لِأَرْبَابِ الْعَرَامِ	11
كُلُّ مَنْ يَعَشَقُ مُحَمَّدٌ	يَنْبَغِي أَنْ لَا يَنَامِ	12

1. Allah bize yüce kerametleriyle gönderdi,
2. Yüce Rasullerin efendisi Ahmed-i Muhtar-ı Tâhâ'yı,
3. Ey arkadaşlarım! Ulaşmak istediğiniz bütün muratlarınızı alın,
4. Öyle ki, sizi barış yurduna davet edenin getirdi(klerinden),
5. Karanlığın ayı dedi ki: Garâmın sahibine (aşırı sevgi sahibine) de ki,
6. Her kim Muhammed'e âşık olursa, (onun) uyumaması gerekir,
7. Ey Allah'ın sevgilisi, Ey O'nun nuruyla varlığı dolan!

⁵² en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 482-483.

8. Öyle ki, onun avucundan bize cömertlik denizi taşmıştır,
 9. Sen gerçekten de Allah'ın sırrısın, sen ecdatların en hayırlısından geldin,
 10. Mahlûkatı zararından kurtuluşa erdirmek için doğru yola sevk edersin,
 11. Karanlığın ayı dedi ki: Ğarâmın sahibine (aşırı sevgi sahibine) de ki,
 12. Her kim Muhammed'e âşık olursa, (onun) uyumaması gerekir.

4. 10. Kâbe Tasviri

en-Nablusî, divanında yer alan bir şiirinde Kâbe ve zemzemin Hubbullahın bir remzi olduğunu⁵³ belirtmiş ve aşağıdaki şiiri ile de Kâbe'nin vasıflarını tasvir etmiştir:⁵⁴ [Hafif]

كَعْبَةُ الْحُسَيْنِ أَسْفَرَتْ بِالْجَمَالِ	وَتَبَدَّتْ لِصَاحِبِ الْأَحْوَالِ	1
وَلَهَا مُقْلَةٌ مِنَ الْحَجَرِ الْأَسَدِ	وَد تَرْتُو بِبَهْجَةٍ وَدَلَالِ	2
رَنْفُهَا زَفْرَمٌ يَمْحُجُّ بِعَدْبٍ	سَائِعٌ لِّلْمُنْتَمِيئِينَ زُلَالِ	3
وَحَطِيمٌ مَحْبُهَا بِغَرَامِ	صَبَّ مِيزَابِهِ بِفِرْطِ جَلَالِ	4
نَظَرْتُهَا عُيُونُهَا بِعُيُونِ أَلِ	عَاشِقِ الْوَالِيهِ الْبُعِيدِ الْمَجَالِ	5
وَإِذَا كُنْتُ عَابِدًا فَهِيَ سَلْمَى	لَبَسْتُ نَوْبَ هَيْبَةٍ وَكَمَالِ	6
وَأَشَارَتْ إِلَى الطَّوَافِ بِوَجْهِ	يَفْضُخُ الْبَدْرَ بِالسَّنَا وَالتَّلَالِي	7
وَبَرَى الرَّاهِدُ الْمُجْرُدُ بَيْنًا	مَلَائِكَةَ مَهَابَةَ الْأَفْصَالِ	8

1. Kâbe'nin güzelliği cemaliyle parladı ve kudret sahibinden saçıldı,
2. Onun, neşe ve işve ile bakışları cezbeden haceru'l-esved'den bir gözü vardır,
3. Onun suyu, meftunları için içimi hoş, leziz saf su saçan zemzemdir,
4. Onu ihata eden duvarı, tutkuyla sevdalı bir âşıktır, oluğu da oldukça görkemlidir,
5. Onun aşkından deliye dönmüş aşığın gözleriyle uzaklara bakışı (vardır),
6. Sen bir âbid olduğunda o heybet ve kemal elbisesini giyen bir barışseverdir,
7. Bir yönüyle tavafa işaret eder, parıltı ve ışıltı ile ay (gibi) ışık saçar,

⁵³ en-Nablusî, *Divânü'l-Hakâik*, s. 103.

⁵⁴ en-Nablusî, *Divânü'l-Hakâik*, s. 423.

8. Zahit onu faziletli, heybetle dolu bir evden ibaret görür.

4. 11. Ölüm

Zühd ve hikem şiirlerinde en çok işlenen temaların başında ölüm gelmektedir. Ölüm, bir son değil aksine ebedi hayat için bir başlangıçtır. Dünya hayatı ile ahiret hayatını birbirine bağlayan ve insanı ebedileştiren bir araçtır. en-Nablusî, bir şiirinde ölümün aslında Allah aşkında erimek olduğunu belirtmiştir.⁵⁵ Aşağıdaki şiirinde ise, ölümün tadını, sevgiliye kavuşma aracı oluşunu ve nasıl bir kurtuluş olduğunu açıklamıştır:⁵⁶ [Hafif]

يَتَلَاقَى الْمَحْبُوبُ وَالْمَحْبُوبُ	يَا سَعَى اللَّهِ لَدَّةَ الْمَوْتِ لَمَّا	1
وَهُوَ شَيْءٌ يَلِدُ لِي وَيُطِيبُ	إِنَّمَا الْمَوْتُ نَشَاءٌ وَسُرُورٌ	2
لَا أَرَى عَنْهُ نَفْرَةً يَا أَدِيبُ	أَنَا وَاللَّهِ لَسْتُ فِي حُكْمِ طَبِيعِ	3
غَالِبٍ لِلْإِلَهِ لَيْسَ يَغِيبُ	هُوَ لَوْ لَمْ يَكُنْ بِهِ عَبْرٌ رُوحِ	4
مِنْ كَيْفٍ بِهِ أَنَا الْمَحْجُوبُ	لَكَفَانًا وَكَيْفَ وَهُوَ خَلَاصٌ	5

1. Ey henüz sevgili ve sevilen (birbirine) kavuşmamışken Allah'ın ölümün lezzetini içirdiği kişi,

2. Şüphesiz ki ölüm, yeniden bir dirilme ve mutluluktur ve o ölüm bana zevk veren bir şeydir, (beni) hoşnut eder,

3. Ey Edip! Allah'a yemin olsun ki, ben onun hakkında bir nefret besleyerek kötü bir hüküm (hal, durum) altında değilim,

4. O, şayet Allah için çekip çıkarılan, yok olmayacak (ebedi) bir ruhtan başkası olmasaydı,

5. Bize yeterdi, o, tutsak olduğum yoğun düşünceden bir kurtuluş olduğu halde nasıl (bize yetmesin ki)?

⁵⁵ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 395.

⁵⁶ en-Nablusî, *Divânu'l-Hakâik*, s. 66.

4. 12. Hz. Yunus

en-Nabluŝî divanında Hz. Muhammed (sav) ve yukarıda bahsedildiği üzere bazı Peygamberler hakkında şiirler yazmıştır. Bu bağlamda Hz. Yunus (as) ve onun yunus balığının karnında kalmasıyla ilgili bilgilere aşağıdaki şiirinde kısaca değinmiştir:⁵⁷ [Meczû‘ Kâmil]

لَهَبِ التَّوَلُّعِ وَالسَّقَمِ	حَوْثِ تَعَاظَمَ فَاتَّقِمِ	1
فِي بَطْنِهِ كَانَ انْتَقَمِ	لَوْ لَا أَكُونُ مُسَبِّحًا	2
بُهُ لَوْحِ صَدْرِي وَالرَّقَمِ	حَتَّى إِذَا تَمَّتْ كِتَابَا	3
كُلِّي وَعَرَفَنِي اللَّقَمِ	أَلْقَى بِسَاحِلِ أَمْرِهِ	4
زَالَتْ بِهَا عَنِّي النَّقَمِ	فَلَمَحْتُ يُؤَسِّسَ حِكْمَةً	5

1. Hırs ve hastalık tutuş(unca) kocaman bir balık (balina onu) yuttu ,
2. (Şayet) Onun karnında tesbih eden olmasaydım, intikam (alınmış) olurdu,
3. Ta ki, göğsümün üzerine yazım ve nakış tamamlanıncaya kadar,
4. Bana (dosdoğru) yolu öğretmiş olarak bütün bedenimi emrettiği kıyıya attı,
5. (Burada ben) Hz. Yunus'un cezalandırılmasının hikmetinin farkına vardım.

Sonuç

XVII. ve XVIII. yüzyılda, Osmanlı hâkimiyetindeki Suriye'nin Şam şehrinde yaşamış olan Abdulganî b. İsmail en-Nabluŝî, çok saygın bir aileye mensuptur. Bir İslam âlimi olan büyük dedesi İsmail'in miras bıraktığı ve Emevi Camiinin yakınlarında, *Sûku'l-'Anbarânî* çarşısının karşısındaki iki katlı bir evde doğan en-Nabluŝî, Osmanlı payitahtında önemli bir görevde olan İsmail b. Abdulganî'nin oğludur. Çocuk denecek bir yaşta babasını kaybeden en-Nabluŝî'nin annesi Zeyneb ed-Duveykî ise, müellifin eğitiminde ciddi katkıları olan, ilmi donanıma sahip bir kadındır.

Hayatının neredeyse tamamını ilim ile meşgul olarak geçiren en-Nabluŝî, küçük yaşlardan itibaren babasından başlamak üzere, dönemin birçok saygın hocasından dersler okumuştur. Sosyal yapı olarak Osmanlı kentinin bütün

⁵⁷ en-Nabluŝî, *Divânü'l-Hakâik*, s. 447.

özelliklerini taşıyan bir şehir olan Şam'da, hem kültürel hem de ilmi yönden kendisini sürekli geliştirmiştir. Dönemin kıymetli hocalarının eğitiminden geçtikten sonra uzunca bir dönem dersler vermiştir. İslami ilimlerin hemen hemen her alanında dersler vermiş, tefsir, hadis, fıkıh, kelâm, tecvit, tasavvuf, şiir, edebiyat, felsefe, mantık, rüya tabiri, seyahatname, tarih, cifr gibi birçok sahada kıymetli eserler kaleme almıştır. Onun ilmi derinliği kaleme aldığı üç yüze yakın eserinde açıkça görülmektedir.

İlmi donanımının yanında hayata bakışı ve yaşam tarzı da, müellifin derinliğini gösteren unsurlardır. Gayet sakin ve münzevi bir hayat sürmüş, toplumsal sıkıntıların, çalkantıların yaşandığı dönemlerde, dedesinden kalan evinde inzivaya çekilerek kendisini bütün bu olumsuzluklardan korumaya çalışmıştır. Bu yaşam tarzının etkilerini de eserlerinde, özellikle de şiirlerinde görmek mümkündür. Hatta yaşam tarzı düşünce yapısını kuşatacak düzeye ulaşmıştır.

Şiirlerinde sıkça bahsettiği kerametleri dikkate değer unsurlardır. İtikadının sadece kitap ve sünnete dayanıyor olması ve bu iki dayanağın Allah tarafından kendisine belletilmiş olduğu yönündeki söylemleri, yedi yıllık halvet döneminde hiç çıkmadığı odasının kapısının önüne bırakılan yiyecek ve içeceklerle günlerce elini sürmemesi ve bir şiirinde 'Beni yediren ve içiren Allah'tır, orucum hiç bitmeyecek' gibi ifadeleriyle bizzat kendisinin bahsettiği kerametleri, 'kerametleri kendinden menkul' şeklinde tarif edilecek düzeydedir. Kerametlerine sık sık kendisinin değinmesi, kendi eserleri haricindeki kaynaklarda kerametlerine dair bir iz dahi bulunmaması, müellifin çokça eleştirildiği bir durum olarak görülmektedir. Nitekim halvet dönemi ile ilgili olarak halk arasında saçını ve sakalını uzatması ciddi bir şekilde eleştirilmiş hatta beş vakit namazı dahi terk ettiği yönünde iftiralara maruz kalmıştır. Halk arasında yayılan bütün bu dedikodular onun kendi ağzından dillendirdiği kerametlerini ehemmiyetsizleştirmiştir.

Bütün bu olumsuz yaklaşımlara rağmen, hayatının hemen hemen her anından izler taşıyan divandaki şiirleriyle, edebiyattaki ustalığını ortaya koyduğu görülmektedir. Döneminde tam anlamıyla bir şiir ustası olarak kendisini ispatlamıştır. Şiirlerindeki anlam yoğunluğu ve belagat unsurlarını ustaca kullanması, bu durumu ortaya koyan göstergelerdir. Etrafındaki birçok önemli sima

tarafından şairliği tescillenmiş olan en-Nablusî, şiirlerindeki muhteva çeşitliliği ile geniş bir yelpazede şiirleri olan bir şair olarak dikkatleri üzerine çekmiştir.

en-Nablusî'nin şiirlerinin muhteva yönünden oldukça zengin bir çeşitliliğe sahip olduğu görülmektedir. Divandaki şiirlerin şairin kendi hayatından bazı özel kesitler yansıtmasının, hatta inanç ve görüşleri hakkında bilgi vermesinin yanı sıra, yaşadığı dönemi, dönemin sosyolojik özelliklerini ve kültürel durumunu da yansıttığı görülmektedir. Divanda eski dönem Arap şairlerinin ve şairin yaşadığı dönemdeki şairlerinin işleyegeldiği konuların yanı sıra, içinde bulunduğu tasavvufi gelenekle ilgili konuların divanda yoğun bir şekilde işlendiği görülmektedir. Tasavvufi öğretileri şiirlerinde o kadar yoğun bir şekilde işlemiştir ki, onun şiirleri okunarak bütün tasavvufi öğretilere hâkim olunabilir demek neredeyse mümkündür. Yoğun tasavvufi şiirlerin dışında gazel, Yüce Allah'ın sıfatları, ihvaniyyat, medih, tasvir, zühd-hikem ve bazı Peygamberler ile ilgili konuların da ustaca ele alındığı görülmektedir. Bu konu zenginliği de şairin şiir konusundaki ustalığını ortaya koymaktadır.

Müellifin şairliğinin kendisine has karakteristiği itibarıyla, Arap şiir geleneğinin geçmişten müellifin yaşadığı güne kadar geçirdiği değişim ve dönüşüme ayak uydurması ve bir taraftan geçmişle bağını koparmadan devam ettirmesi, diğer taraftan da çağının gündemini takip edip yeniliklere açık bir şekilde yeni anlamlar peşinden koşan bir özelliğe sahip olduğu görülmektedir. Onun bu özelliği de, şiirlerindeki eski ile yeni dönemlerin izlerini taşımasıyla net bir şekilde görülmektedir.

en-Nablusî'nin birçok eseri gibi, şiirleri de yeteri düzeyde çalışılmamıştır ve ne yazık ki hak ettiği değeri görememiştir. Şairin hayatı hakkında çok detaylı bilgilere kolayca ulaşılabilesine rağmen, şiirleriyle ilgili neredeyse tek bir şerhe bile rastlanmamaktadır. Geniş bir hacme sahip *Divânu'd-Devâvin* isimli divanının sadece bir bölümü *Divânu'l-Hakâik ve Mecnu'ur-Rekâik* ismiyle tahkik edilmiş ve çalışmada bu kısım değerlendirilmiştir. Şu da bir gerçektir ki, Osmanlı dönemi Arap şiiri konusunda doyurucu ve sağlıklı bilgilerin ortaya konması ve genelleyici yargılara ulaşılması bakımından, özellikle de en-Nablusî'nin eserleri ve şiirlerinin değerinin ortaya konulması, diğer şiirlerin incelenmesi suretiyle geliştirilmelidir. Müellifin bütün eserleri ve şiirleri üzerine yeterli düzeyde çalışmaların yapılması, hem

müellife hak ettiği değerin verilmesini hem de dönemin aydınlığa kavuşturulmasını sağlayacaktır. Bu çerçevede müellifin kaleme aldığı ve henüz tahkik edilerek gün yüzüne çıkarılmamış yazma eserlerine, özellikle de akıbeti bilinmeyen el yazmalarına ulaşarak, bunların gün yüzüne çıkarılması son derece önemlidir.

Kaynakça

Akkach, Samer. *Abd al-Ghani al-Nabulusi Islam and the Enlightenment*. Oneworld Publications, England, 2007.

Alaaddin, Bekri. *Bir Çağın Öncüsü Abdulganî Nablusî Hayatı ve Fikirleri*. Çev. Veysel UYSAL, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995.

Altuntaş, Halil. Şahin, Muzaffer. *Kur'an-ı Kerim Meali*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 22. Baskı, Ankara, 2012.

Ateş, Ahmed. "Gazel". *İslam Ansiklopedisi*, IV, MEB, Eskişehir, 1997.

Bağdadî, İsmail Paşa. *Esmâ'i'l-Muellifîn ve Âsaru'l-Musannifîn*. Dâru İhyai't-Turasî'l-'Arabî, Beyrut, 1901.

el-Bedevî, Ahmed Ahmed. *Usûsu'n-Nakdi'l-Edebî 'inde'l-'Arab*. Dâru Nahdati Mısır, Kahire, 1979.

Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Değimleri Sözlüğü*. 3. b. Anka Yayınları, İstanbul, 2005.

Çelebi, İlyas. "Sünnetullah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXXVIII. İstanbul, 2010.

Çetişli, İsmail. *Metin Tahlillerine Giriş-Şiir*. Akçağ Yayınları, Ankara, 2010.

ed-Dehhân, Sâmî. *el-Ğazel munzu Neş'etihî hattâ Sadri 'd-Devleti'l-'Abbâsiyye*. 2. b, byy. Kahire, 1964.

Ekinci, İsmail. *Abdulganî b. İsmail en-Nabulusi ve Divânü'l-Hakâik ve Mecmû'u'r-Rekâik İsimli Eseri*. Basılmamış Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2019.

Ergin, Mehmet Mesut. "Osmanlı Dönemi Arap Şiirinde Sosyal Unsurlar". *Nüşa*, S. 21, Ankara, 2006.

el-Ezdî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasan. *Cemheretu'l-Luğa*. Tahk. Remzî Munîr Ba'albekî, Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1987.

el-Firûzâbâdî, Ebû Tâhir Mecduddin Muhammed b. Yakup. *el-Kâmûsu'l-Muhît*. Tahk. Muhammed Nâim el-Araksûsî, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1426/2005.

el-Ğazzî, Kemaleddin. *el-Virdü'l-Unsiyye ve'l-Vâridü'l-Ğudsiyye fî Tercemeti'l-'Arifi 'Abdu'l-Ğanî en-Nablusî*. Tahk. Samir Akkaş, Dâru Brill, Londra, 2012.

el-Halil b. Ahmed Ebû Abdirrahman el-Ferahîdî. *Kitâbu'l-'Ayn*. Tahk. Mehdi el-Mahzûmî, İbrahim es-Sâmerrâî, Dâru Mektebeti'l-Hilâl, Beyrut ts.

İbn Manzûr, Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem. *Lisânu'l-'Arab*. 3. b., Dâru İhyaî't-Turasi'l-'Arabi, Beyrut, 1999.

İbn Sîde, Ali b. İsmail el-Mursi. *el-Muhkem ve'l-Muhîtu'l-'Azâm*. Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 2000.

İpekten, Haluk. "Gazel". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XIII, İstanbul, 2006.

Karataş, Turan. *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. Yedigece Kitapları, İstanbul, 2001.

Kara, Mustafa. "Fenâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXII, İstanbul, 1995.

Kehhâle, Ömer Rıza. *Mu'cemu'l-Muellifîn*. Dâru İhyaî't-Turasi'l-'Arabi, Beyrut, 1957.

el-Muhendis, Mecdî Vehbe Kâmil, *Mu'cemu'l-Mustalihâti'l-'Arabîyye fî'l-Luğâ ve'l-Edeb*, 2. b, Mektebetu Lubnan, Beyrut, 1984.

el-Muhibbî, Muhammed Emin b. Fadlillah el-Hamevî ed-Dımaşkı. *Hulâsatu'l-Eser fî 'Ayâni'l-Karni'l-Hâdiye 'Aşar*. Tahk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmail, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 2006.

el-Murâdî, Muhammed Halil, *Silku'd-Durer fî A'yani'l-Karni's-Sâniye 'Aşer*. Dâru Sâdir, Beyrut, 2001.

en-Nablusî, Abdulganî b. İsmail. *Divânu'l-Hakâik ve Mecmû'u'r-Rekâik*. Tahk. Muhammed Abdulhâlık ez-Zenâti, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 2001.

en-Nebhâni, Yusuf b. İsmail b. Yusuf, *Câmi'u Kerâmâti'l-Evliyâ*. Merkezi Ehli Sünneti Berekâti Rıdâ. Hindistan, 2001.

Ömer Musa Paşa, *Tarîhu'l-Edebi'l-'Arabi el-'Asru'l-Memlûkî*. Dâru'l-Fikr. Dımaşk, 1999.

Öngören, Reşat. "Sûfî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXXVII, İstanbul, 2009.

Özel, Ahmet. "Nablusî, Abdulgamî b. İsmail". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXXII, İstanbul, 2006.

er-Râzî, Ahmed b. Fâris b. Zekeriya. *Kitâbu Muçmeli'l-Luğa*. Tahk: Şihâbuddin Ebû 'Amr, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1994.

er-Râzî, Ahmed b. Fâris b. Zekeriya. *Mu'cemu Mekâyîsi'l-Luğa*. Tahk. Şihâbuddin Ebû 'Amr, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1994.

Sâmi, Şemseddin. *Kâmusu'l-Â'lâm*. Mıhran Matbaası, İstanbul, 1889.

Sinanoglu, Mustafa. "Sıbğatullah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXXVII, İstanbul, 2009.

Tasa, Muhammet. *Ahmed b. Şâhin el-Kıbrısî ve Şiirleri*. Aybil Yayınları, Konya, 2013.

Tümer, Günay. "Din". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, IX, İstanbul, 1994.

Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. Marifet Yayınları, İstanbul, 1991.

ez-Zebîdî, Murtadâ. *Tâcu'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*. 2. b, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2012.

ez-Zevbî, Memduh. *Mu'cemu's-Sûfiyye*. Dâru'l-Ceyl, Beyrut, 2004